

INTEGRATSIYALASHGAN TA'LIM ORQALI KO'RISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING BOSHQA ANALIZATORLARINI RIVOJLANTIRISH ASPEKTLARI

Namangan davlat universiteti Magistratura bo'limi biologiya fakulteti

Fizalogiya yo'nalishi I bosqich talabasi

Namangan viloyati, Kosonsoy tumani, 45- sonli "Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi

bolalar nurli maskan" maktab internati biologiya fani o'qituvchisi

Rahimova Dilnozaxon Hoshimjon qizi.

Annotasiya. Maqolada alohida yordamga muhtoj bolalar ta'lim-tarbiyasi, shu jumladan ko'rishda kamchiliklari bo'lgan bolalar va ularni kamchiliklarini bartaraf etish yuzasidan olib boriladigan ishlar haqida fikr – mulohazalar bildirilgan.

Kalit so'zlar. Nogironlarni reabilitatsiya qilish, imkoniyati cheklangan, bola, maxsus maktab, korreksiya, anomaliya, korreksion pedagogika.

Abstract. The article contains opinions and comments about the education and upbringing of children with special needs, including children with visual impairments, and the work to eliminate their impairments.

Key words. Rehabilitation of the disabled, disabled, child, special school, correction, anomaly, correctional pedagogy.

Mamlakatimizda ta'limga bo'lgan e'tibor oxirgi yillarga kelib tubdan o'zgardi. Maktab ta'limini rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda davlat siyosati darajasida ko'tarilib borayotganligi hech kimga sir emas. Maktab-shaxsning kamol topishida asosiy ma'naviy ko'prik vazifasini bajaradi. Inson maktabda o'zligini, o'zining ruhiy holatini, aqliy salohiyatini baholash darajasiga yetadi. Har bir ta'lim muassasi o'z oldiga pirovard maqsadlarni qo'ya bilishi, ta'lim oluvchilarga qulay sharoit yaratishi o'quvchilarning kelajagi bilan qiziqmog'i lozimdir. Alohida yordamga muxtoj bolalarning ta'limi, tarbiyasi va reabilitatsiyasi jarayonlarini isloh qilib borish rivojlanish darajasidan qat'iy nazar har bir davlat va jamiyat oldida turgan masaladir. Ma'lumki,

hozirgi kunda bolalalikdan yoki hayoti davomida u yoki bu ta'sirlar sababli nogiron hisoblangan shaxslar ta'limda alohida e'tiborga muxtoj yoki imkoniyati cheklanganlar deb yurtilmoqda. Bu toifa bolalar, o'smir va kattalarning ta'limi, tarbiyasi umumiy pedagogikaning barcha qonuniyatlariga asoslangan holda mustaqil fan sifatida tadqiq qilinadi, rivojlanadi. Xozirgi kunda davr talabiga ko'ra "Barkamol avlod tarbiyasi" masalasi ko'ndalang turgan bir vaqtda ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning o'rganish muammosi o'ta dolzarb sanaladi. Anomaliyalar har xil bo'ladi, ularning ba'zilari batamom bartaraf etiladi, ba'zilari bir qadar tuzatiladi, korrektsiyalanadi, boshqalari esa bilinmaydigan holga keltiriladi, ya'ni kompensatsiyalanadi. Korrektsion pedagogika amaliyotida yana shunday anomaliyalar uchraydiki, ularni tuzatib ham, korrektsiyalab ham bo'lmaydi, masalan, tug'ma ko'rlik yoki karlik shular jumlasidandir. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarni har tomonlama o'rganish zaruriyati tug'ildi. Ularning ruhiyatini yaxshi bilish, pedagogik jarayonini samarali kechishini ta'minlaydi. Nogiron, tug'ma kasalmand bolalar dunyoga kelishini ijtimoiy sabablarini o'rganish, uni oldini olish, ularning dardlariga malham bo'lish bu boradagi muammolarni hal etishdir. L. S. Vigotskiy anomal bolalar rivojlanishidagi xususiyatlarni o'rganib, nuqsonning murakkab tuzilishi haqidagi ta'limotni ishlab chiqdi. U «Korreksion pedagogikaning asosiy muammolari» kitobida anomal bolalar bilan rivojlantiruvchi ta'limni olib borish kerakligini, korrektsiya, kompensatsiya usullari va bularni yanada oshirish yo'llarini ko'rsatib berdi. L.S. Vigotskiy anomal bolada nafaqat «salbiy» balki «ijobiy» tomonlarini ham o'rgatib, aniqlab, shularga tayangan holda va potentsial qobiliyatni inobatga 1 180 olib turib, ta'lim-tarbiya ishlarini tashkil etish zarurligiga diqqatni jalb etdi. U korrektsion pedagogika sohasida katta zaruriy meros qoldirdi. Ko'zi ojiz shaxslarni taraqqiyotining manbaalarini bilmay turib, ular ta'limiga yondosha olmaymiz. Ko'zi ojizlar ham sog'lom insonlar kabi yashashga, ilm olishga, ishlash va hayotda o'z o'rnini topishga xaqlidirlar. Davlatimiz siyosati, albatta, ko'zi ojiz insonlarni ham inobatga olib, ta'lim-tarbiya jarayonlariga ijobiy o'zgarishlarni olib kelmoqda. Chunki bizning ma'naviy merosimiz va muqaddas dinimizda komil inson tarbiyasi asosiy mavzu sifatida talqin etilgan. Ota onalar o'z farzandlariga sog'lom tarbiya berib, voyaga yetkazsa, farzandining xayotga toza rux, olam – olam orzu intilishlari bilan qadam qo'yayotganini ko'rsa, umri ma'noga

to'ladi, xayotd armon qolmaydi. Inson shaxsinig to'laqonli, atroflicha mukammal bo'lib, rivojlanishi, shakllanishi uchun barcha analizatorlar sog'lom bo'lishi darkor. Aks holda shaxs bir butun holda me'yoriy rivojlanishi bo'lmasligi mumkin. Analizatorlarning tuzilishi nafaqat atrofdan kelayotgan taasurotlarni qabul qilish bakli ularni taxlil qilish, faoliyatni nazorat qilishni ta'minlaydi. SHui ta'kidlash joizki, ko'rish analizatorining zararlanishi nsonni ruxiy jarayonlarining turli tomonlariga salbiy ta'sir etar ekan. Ko'zi ojiz bolalarda diqqat, sezgi, idrok, xotira, tasavvur, hayol, tafakkur va nutq jarayonlari meyordan chetga chiqishi ko'zda tutiladi. Ular atrof muxitni, undagi predmet xossalarini, voqealar moxiyatini tushinishida paypaslab sezish idroki katta rol o'ynaydi. O'zbekistonda ko'zi ojiz bolalarning xotira jarayonlari olimlar tomonidan chuqur o'rganilmaganlifi, tadqiqotimizning dolzarbligini bildiradi. Ko'rlar oltinchi sezgi (harakat) ga egaligi ko'rsatilib, u ularga predmetlarni masofada sezishga ranglarni ham sezishga imkoniyat yaratadi. Ta'lim jarayonida pedagog, ota-onalar ko'rlikni kompensasiya qilish bolada uning hayotining birinchi oylaridan boshlanishini hisobga olish lozim. ko'rlar oltinchi sezgi (harakat) ga egaligi ko'rsatilib, u ularga predmetlarni masofada sezishga ranglarni ham sezishga imkoniyat yaratadi. Ta'lim jarayonida pedagog, ota-onalar ko'rlikni kompensasiya qilish bolada uning hayotining birinchi oylaridan boshlanishini hisobga olish lozim.

Ishning maqsadi: ko'rishida nuqsoni bo'lgan maktab o'quvchilarini teri sezgirli faoliyatidagi fiziologik jarayonlarni sog'lom maktab o'quvchilariga taqqoslash.

Tadqiqot usullari va materiallari: tadqiqotlarimiz Namangan viloyat Kosonsoy tumani 45-sonli "Nurli Maskan" maktab-internatida olib borildi. Tadqiqot obykti sifatida maktabning yuqori sinf o'quvchilarida amalga oshirildi. Kosonsoy tumaniga qarashli 45-sonli "Nurli Maskan" maktab-internatida jami 236 nafar o'quvchilar ta'lim oladi. Jumladan 88 nafari qiz va 148 nafar o'g'il bola. O'quvchilar 3-guruhga ajratilgan. 1-guruh sog'lom bolalar, 2-guruh ko'zi ojiz bolalar, 3-guruh zaif ko'ruvchi bolalar.

O'quvchilarda teri sezgirli faoliyatini "Har xil shakldagi sun'iy meva va sabzavotlar" yordamida tekshirildi. 7-8-9-sinf o'quvchilarida tekshiruvlar olib borildi.

Ko'zida nuqsoni bo'lmagan 6 nafar o'quvchi

№	O'quvchilarning familiyasi, ismi	Tug'ilgan yili	Natija
1.	Ro'zimamatova Muhlisa	2008-yil	2 minutda 12tadan 8 ta aniqlandi
2.	Usmonov Arabboy	2008-yil	2 minutda 12tadan 7 ta aniqlandi
3.	Husanboyev Ilyos	2008-yil	2 minutda 12tadan 5 ta aniqlandi
4.	Qurbonboyev Islomiddin	2008-yil	3 minutda 12tadan 6 ta aniqlandi
5.	Habibullayev Husniddin	2008-yil	4 minutda 12tadan 6 ta aniqlandi
6.	Solijonova Mahliyo	2008-yil	1 minutda 12tadan 10 ta aniqlandi

Ko'zi ojiz 7 nafar o'quvchi

2-jadval

№	O'quvchilarning familiyasi, ismi	Tug'ilgan yili	Natija
1	Akramjonov Elyorbek	2009-yil	3 minutda 12tadan 6ta
2	Turdialiyeva Durdona	2009-yil	3 minutda 12tadan 7ta
3	Abdulazizov Abdurashid	2009-yil	5 minutda 12tadan 8ta
4	Mamajonov Bahodir	2009-yil	2 minutda 12tadan 11ta
5	Dadamirzayev Oybek	1984-yil	2 minutda 12tadan 7ta
6	Madumarova Xurshida	1987-yil	4 minutda 12tadan 12ta
7	Umarjonova Zulxumor	2006-yil	2 minutda 12tadan 10ta

Zaif ko'ruvchi 7 nafar o'quvchi

3-jadval

No	O'quvchilarning familiyasi, ismi	Tug'ilgan yili	Natija
1	Hasanboyev Fayzullo	2010-yil	1 minutda 12tadan 11ta
2	Mahmudxonov Isroil	2010-yil	2 minutda 12tadan 8ta
3	Yusufxo'jayeva Mubina	2010-yil	3 minutda 12tadan 3ta
4	Ahmadjonova Muhlisa	2010-yil	2 minutda 12tadan 9ta
5	Nosirxo'jayev Farxod	2010-yil	2 minutda 12tadan 8ta
6	Qosimjonov Bekzod	2010-yil	2 minutda 12tadan 7ta
7	Abdulboqiyev Husanboy	2009-yil	2 minutda 12 tadan 1 ta

Ko'zi ojizlarda ranglarni idrok etish buzilgan holatda bo'ladi. Keskin ifodalangan yaqindan ko'rishda va uzoqdan ko'rishda ko'zi ojizlar ba'zi bir pedmetni ifodalaydigan hira-shira belgilarni payqamasdan qolishi mumkin. Maxsus ta'lim erta boshlangandanormal maydon va stereoknopik ko'ruv yaxshi rivojlanadi va mukammallashadi, bu ularda kelajakda murakkab fazoviy ko'rgazmalarni idrok etish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. R.SHomaxmudova "Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar inkluziv ta'limi" Toshkent YuNESKO 2005 yil (ilmiy maqola).
2. R.SHomaxmudova "Ko'zi ojiz kishilarni uy ro'zg'or tutishga o'rgatish". Toshkent 1999 yil.
3. Internet ma'lumotlari. PY. [http // Special psypublika . PY](http://Specialpsypublika.PY). [http // revolution allbest. ru/ pedagogies // w.w.w.Kinder.by](http://revolutionallbest.ru/pedagogies//w.w.w.Kinder.by).
4. .K.Xoliqov "Ko'zi ojiz bolalarni o'qitish uslubiy muammolari". (Respublika Ilmiy-amaliy anjumanining maqolalar to'plami) 2011 yil.
5. Muzaffarova, X. (2020). Aqli zaif o'quvchilarning muloqot munosabatlarining pedagogik-psixologik asoslari. Scienceweb academic papers collection.
6. Muzaffarova, X. (2021). HORIJY MAMLAKATLARDA AQLI ZAIF BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN ISHLAR MAZMUNI. Scienceweb academic papers collection.
7. Muzaffarova, X. (2021). BOLALARDA UCHRAYDIGAN NUQSONLAR VA ULARNING KELIB CHIQISH SABABLARI. Scienceweb academic papers collection.